

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет
Медичний інститут

Методичні вказівки
до практичного заняття
з теми 3 **«Етапи розбудови соціального страхування в Україні.»**
з дисципліни **«Основи медичного та соціального страхування»**
для студентів спеціальності: 229. Громадське здоров'я
денної форми навчання

Суми
Сумський державний університет
2019

Методичні вказівки до практичного заняття з теми 3

«Етапи розбудови соціального страхування в Україні» / укладачі: зав. каф. громадського здоров'я, д.м.н., проф. В.А.Сміянов, ст. викладач О.І. Сміянова– Суми :Сумський державний університет, 2019. – Кафедра громадського здоров'я.

Кафедра громадського здоров'я

Тема 3.

ЕТАПИ РОЗБУДОВИ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ.

Соціальне страхування — це сукупність відносин, яка пов'язана з формуванням і витратами фондів грошових коштів для матеріального забезпечення непрацездатних.

Україні притаманний власний шлях розвитку соціального страхування. Перші страхові закони в Україні, яка була складовою частиною Російської імперії, з'явилися на початку 20 століття як захисна реакція урядових структур на вимоги робітників створити гарантовані правила соціальної захищеності на виробництві. Уже в 1901 році законодавчим актом передбачалось призначення пенсій робітникам гірничих заводів і копалень за рахунок роботодавців, яких визнавали винними в пошкодженні здоров'я.

У 1912 році прийнято на державному рівні закони «Про забезпечення робітників на випадок захворювання», «Про страхування робітників від нещасних випадків на виробництві» і ряд інших. Було створено так звані лікарняні каси — пізніше їх стали називати страховими касами — які надавали робітникам два види допомоги: у випадку захворювання та при нещасному випадку. Допомога по тимчасовій непрацездатності призначалась від половини до двох третин заробітку і виплачувалась лише з четвертого дня хвороби. Допомога по вагітності і пологах видавалась протягом шести неділь робітницям, які пропрацювали на даному підприємстві не менше трьох місяців.

Після 1917 року соціальне страхування в Україні розвивалось в єдиному руслі всіх республік Радянського Союзу. У перші роки після революції в умовах громадянської війни йшли пошуки ефективніших форм соціального захисту трудівників — і, як наслідок, в 1918 році було прийнято положення про соціальне забезпечення працюючих, яке гарантувало забезпечення всіх найманих працівників незалежно від особливостей праці допомогою при тимчасовій втраті заробітку у зв'язку з хворобою, пологами і родами, каліцтвом. Починаючи з 1922 року виплата допомоги здійснювалася безпосередньо підприємствами в залік страхових внесків.

У 1929 році державне соціальне страхування мало єдиний цільовий бюджет: у нормативних-правових актах підкреслювалось, що кошти державного соціального страхування є цільовими і використовувати їх на інші цілі недопустимо. А з 1931 року за рахунок коштів державного соціального страхування фінансуються санаторно-курортне лікування в

спеціалізованих установах, санаторіях, пансіонатах, будинках відпочинку та дитячі оздоровчі табори.

Переломним моментом в історії соціального страхування є передача його в управління профспілкам: рішенням союзного уряду 23 червня 1933 року всі кошти соціального страхування, а також санаторії, будинки відпочинку та ряд інших установ було передано профспілкам.

Соціальне страхування в сучасній Україні

Демократичні перетворення в суспільстві вимагали відповідних змін і в правових відносинах — і в Україні на порядок денний постало питання про удосконалення системи соціального страхування. У лютому 1991 року Уряд України і профспілки (на той час Рада Федерації незалежних профспілок України) прийняли спільну постанову «Про управління соціальним страхуванням в Україні», а в березні того ж року профспілки за участю представників Мінпраці, Мінфіну, Нацбанку України на практиці реалізували положення прийнятої спільної постанови. Так було створено принципово нову структуру — Фонд соціального страхування України. Організаційно Фонд здійснював свою діяльність через створене правління Фонду, до складу якого входила абсолютна більшість представників від профспілкових об'єднань.

Поштовхом до визначення інституту соціального страхування як інституту фінансового права стало прийняття відповідного законодавства. Спершу правове регулювання страхової діяльності в Україні розпочалося із прийняття у травні 1993 р. декрету Кабінету Міністрів України № 47-93 «Про страхування». Цим декретом була зроблена перша серйозна спроба встановити єдині правила діяльності на страховому ринку України. На жаль, цей документ містив чимало недоліків та прогалин. З метою реформування системи соціального забезпечення населення Верховна Рада України постановою від 2 лютого 1993 р. № 3421–ХІІ схвалила Концепцію соціального захисту громадян України. Водночас, починаючи з 1993 р., Україна уклала низку багатосторонніх і двосторонніх міжнародних договорів і угод, які стосуються як умов про працю, так і соціального страхування.

7 березня 1996 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про страхування». Метою законодавчого регулювання стало створення ринку страхових послуг, а також посилення страхового захисту інтересів права власності юридичних та фізичних осіб. Це перший нормативно-правовий акт, що найбільш повно регулював виникнення, зміну та припинення

правовідносин з особистого цивільного страхування. Проте актуальною залишалася потреба вдосконалення страхового законодавства, адже система господарювання продовжувала еволюціонувати. Отже, було прийнято нову редакцію Закону України «Про страхування», що містила низку новел порівняно з попередньою редакцією.

Переломним моментом у розвитку чинного законодавства України стало прийняття 1996 р. Конституції України, у ст. 46 якої закріплюється право людини на соціальний захист і те, що він собою передбачає. Визнанням права кожного громадянина на соціальне забезпечення Конституція України одночасно покладає на державу обов'язки створювати всі необхідні умови для здійснення цього права. Закріплення в Конституції України гарантій соціального забезпечення відповідає положенням таких нормативно-правових актів, як Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, Конвенція про права дитини».

Саме розвиток законодавства стосовно обов'язкового страхування та здійснення такого страхування виявили основні недоліки не охопленості страхуванням всього населення України, неможливості та небажання громадян підписувати договори обов'язкового страхування та невичерпного переліку страхових випадків, а це у свою чергу стало поштовхом до запровадження державного соціального страхування з прийняттям відповідних законодавчих актів.

Першим етапом у розвитку системи правового регулювання соціального страхування в часи незалежності України стало прийняття основних законодавчих актів з питань соціального страхування. Правовою основою здійснення соціального страхування стали передусім Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від 14 січня 1998 р., а також низка спеціальних законів, якими визначаються окремі види соціального страхування. Так, саме з прийняттям цих Основ розпочався новий етап становлення нормативно-правової бази соціального страхування України. Необхідність прийняття Основ була закономірною, оскільки застаріле законодавство було не в змозі ефективно регулювати кожен вид соціального страхування.

З прийняттям низки нормативно-правових документів із соціального страхування Україна обрала шлях на здійснення соціального захисту населення, але незмінним залишився порядок надання страхових послуг, участь держави у здійсненні страхової справи, охопленість всього населення

соціальним страхуванням та участь громадян через профспілкові організації в управлінні страховою справою.

Натомість новим для України стало закріплення безпосередньої участі громадян у соціальному страхуванні через сплату страхових внесків, чого не було раніше. Проте прийняття низки нормативно-правових актів, на жаль, ще не свідчить про високий рівень соціального страхування громадян, доцільність участі держави як суб'єкта страхових правовідносин, необхідність і можливість сплачувати страхові внески громадянами. Отже, історичний аналіз становлення та розвитку інституту соціального страхування дає змогу визначити основні етапи його розвитку.

При цьому слід ураховувати критерій основних змін у системі порядку і умов здійснення соціального страхування та становлення участі держави як учасника таких правовідносин:

– перший етап — 1922–1927 рр. — вперше підписано нормативний документ з державного соціального страхування, принципами якого були: участь держави в управлінні державним соціальним страхуванням, охопленість ним працівників, контроль з боку Міністерства фінансів. Водночас прогалинами в цьому періоді, що в подальшому були враховані і передбачені в наступному етапі, стали: не охопленість державним соціальним страхуванням всього населення, неналежне здійснення такого страхування і відповідно неможливість управління цим інститутом у союзних республіках;

– другий етап — 1927–1942 рр. — з огляду на практику здійснення державного соціального страхування в попередньому періоді цей етап характеризувався жорсткими умовами страхування, коли умови надання страхування залежали від тривалості стажу роботи, місця роботи та участі в профспілковій організації; розвивалось особисте страхування від нещасних випадків, запровадилось страхування життя для селян, було зменшено розмір страхових тарифів, запроваджувалось колективне страхування життя, управління системою охорони здоров'я здійснювалось державою;

– третій етап — 1942–1956 рр. — упродовж цього етапу уряд скасував колективне страхування життя, підвищилися розміри страхових виплат та пенсії, важливу роль в управлінні соціальним страхуванням почали відігравати профспілкові організації. Однак саме тоді стала очевидним фактом неспроможність уряду централізовано управляти та контролювати державне соціальне страхування;

– четвертий етап — 1956–1991 рр. — із продовженням удосконалення інституту державного соціального страхування на цьому етапі передбачалося реформування пенсійної системи, надання права республікам управляти системою страхування, управління охороною здоров'я розпочали здійснювати місцеві ради;

– п'ятий етап — 1991 р. й дотепер — створення системи державного соціального страхування в основному на принципах радянської системи інституту страхування з активнішою участю профспілкових організацій, збільшення кількості контролюючих органів, децентралізацією управління системою, охопленістю всього населення та наданням права громадянам управляти системою.

18 січня 2001 року Верховною Радою України, відповідно до Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, прийнято Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням» і визначено Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності правонаступником Фонду соціального страхування України.

Відповідно до статті 46 Конституції України, громадяни мають право на соціальний захист. Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, а також добровільним соціальним страхуванням через страхові компанії, що мають ліцензії Національного комітету фінансових послуг України.

Для здійснення покладених функцій фонди соціального страхування мають відповідні фінансові та матеріальні ресурси. Одним із інструментів формування фінансової бази є страховий внесок, який становить собою єдиний платіж до фонду соціального страхування. Верховною Радою України 8 липня 2010 року ухвалено Закон України № 2464 «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування». Метою даного закону є підвищення ефективності роботи фондів соціального страхування через створення умов для уникнення дублювання ними функцій з обліку платників внесків на ЗОДСС, збору страхових внесків, скорочення адміністративних витрат фондів на виконання цих функцій.

Впровадження із 01.01.11 р. єдиного страхового внеску на ЗОДСС, замінює страхові внески, що сплачувалися до чотирьох фондів. Згідно Закону №2464 розподіл єдиного соціального внеску між всіма фондами

здійснюється в автоматизованому режимі Державним казначейством на централізовані рахунки страхових фондів. Функції фондів соціального страхування дещо змінилися, але за ними залишилися всі їхні основні функції: керівництво та управління окремими видами соціального страхування, акумуляція страхових внесків, контроль за використанням коштів, забезпечення фінансування за соціальним страхуванням та інші функції згідно із статутом фонду.

Соціальне страхування передбачає такі важливі види економічної підтримки громадян як: грошові виплати, компенсація, витрати на лікування, реабілітацію, перепідготовку та перекваліфікацію, а також профілактику. Таке страхування здійснюється одночасно з соціальною допомогою та соціальним забезпеченням як важливими формами соціального захисту громадян, однак відрізняється від них джерелами формування фінансових ресурсів, принципами їх організації, видами та формами виплат грошових коштів.

Контрольні питання

1. Коли в Російській імперії прийнято було перші закони, що стосувалися окремих видів соціального страхування?
2. Як змінилися підходи до соціального страхування в Радянському Союзі?
3. Коли виник єдиний цільовий бюджет державного соціального страхування в Радянському Союзі?
4. Хто став правонаступником соціального страхування в колишньому СРСР?
5. Коли був створений Фонд соціального страхування України і якими були його задачі?
6. Що було поштовхом до визначення інституту соціального страхування як інституту фінансового права в Україні?
7. Коли в Конституції України було закріплене право людини на соціальний захист і те, що він собою передбачає?
8. Що стало правовою основою здійснення соціального страхування в Україні?

9. Назвіть етапи прийняття Законів України щодо державного страхування основних соціальних ризиків.

10. Що є одним із інструментів формування фінансової бази страхових фондів?

Література

1. Бандур С.І. Система соціального страхування в Україні: сучасний стан та шляхи розвитку / С.І. Бандур, О.О. Кучинська // Україна: утвердження незалежної держави:1991-2001. – К., 2002.
2. Внукова Н.М. Соціальне страхування / Н.М. Внукова, Н.В. Кузьминчук // Навчальний посібник. – Київ. – Кондор, 2006. – 348 с.
3. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування та пенсійне забезпечення: Статистичний збірник. – Київ, 2005. – 49 с.
4. Зайчук Б.О. Загальнообов'язкове державне пенсійне страхування / Б.О. Зайчук, О.Б. Зарудний, С.Б. Березіна, В.Т. Александров, С.М. Недбаєва. – Київ:НВП «АВТ», 2004. – 256 с.
5. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» № 1058-IV від 09.07.2003 // Податки та бухгалтерський облік. – 2008. – № 70.
6. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань» № 1105-XII від 23.09.1999 // Все про бухгалтерський облік. –2003. – № 35. С. 51-68.
- 7.Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» № 2213 –III від 02.03.2000 // Все про бухгалтерський облік. 2009. – № 34. – С. 35–47.
8. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням» «2240-III від 18.01.2001 // Все про бухгалтерський облік. – 2009. – № 35. – С. 4–20.